

Szilágyi István: *Messze túl a láthatáron*, MMA Kiadó, Budapest, 2020.

A zajdulás és önvád ikonográfiája

Árkossy István
(1943, Kolozsvár) festő-
művész, grafikus, Budapesten
él, Szolnay Sándor-díjas

A szerző soha nem kényeztette az olvasót. Ám utóbb két kötete is világot látott, az önéletrajzi esszéket magába foglaló *Katlanváros* és a „rég várt meglepetés”, a félezer oldalas *Messze túl a láthatáron* nagyregény, amelyen alig száradt meg a nyomdafesték, máris reflexiók sora emeli egybehangzón a koronás életmű ékességként nemzeti irodalmunk mesterdarabjai közé. S ha arra gondolunk, hogy az elsöprő sikerű, árnyaltan szecessziós szövéssű *Kő hull apadó kútba* immár hány fordításban és minő parádés bibliográfiával kering több évtizede világirodalmi pályáján – ráadásul mindez a kálvinista történelmi regény remekműveként elkönyvelt *Hollóidő* berobbanó elismerésével tétzetten –, nem nehéz elképzelni, mennyi mélyenszántó gondolat forrása lesz még szakirodalmunkban ez az új, megváltozott történelmi díszlettérben mozgatott, az első részben elbeszélő formába, majd a másodikban dialógusokba öntött regény. Elmerülve a műremek ránctalan feszességgel lazúrozott dramaturgiájában, archaizálón pörgő zamatos nyelve-

zetében, a szövegből kibomló vizuális képek szuggesztív megjelenítésében, vagyis az egész teremtett időutazás vélt és valós, de mindenképpen önfeledten átélhető hitelességében, nyomban megérezzük a rendkívüli művekre jellemző kisugárzás átható erejét. És történik mindez a romlásnak induló nyelvi környezet értékmentő pillanataiban elbeszélve, ami valahogy úgy ölt számomra képi formát, mint a fényével borút áttörő, tisztán felvillanó fárosz. Emlékszem, már a *Hollóidő* olvasásakor is igen visszafogottan haladtam előre a sorokban, mivel elidőztem az apró szövegrészeknél, ráérősen ízlelgetve a mesteri illesztésű, már-már feledés homályából életre hívott fogalmak finomam patinázott rezdüléseit a korhangulatot érzéketlenül megelevenítő stílusrendszerben. Szilágyi ereiben az Idő lüktetése áramlik. Nem mindennapi energiaforrás ez, de hát személyisége sem az. Talán mondhatom ezt némi megilletődéssel azok után, ha felidézem a szerző környezetében még a kilencvenes évek előtti, a mai Helikon jogelődjeként tekintett Utunk folyó-

irat szerkesztőségében munkatársakként eltöltött legszebb és leglehangolóbb két évtizedet. Persze, felderengenek az egykor nagy hírű Kendeffy főnemesi család Kolozsvár Főtere sarkán magasodó lakosztályának homályos belterei, egyikben a főszerkesztői szobával (tán a regény első ötletszámai is ott vettek papírra), ahol két ívelt ablak között a kiváló zsögödi festő, Nagy Imre vérbő tusrajzáról Gaál Gábor, az Utunk első főszerkesztője tekintett le zöldposztóval bevont egykori íróasztalára. Szilágyit idézem: „Az irodalmi lap szerkesztősége, ha nem is fórum, de műhely, amelynek hátterében ott áll a szerkesztő keverőasztala”. Erődméretű munkaasztal az, szükség is volt rá heti rendszerességgel ismétlődő austerlitz-i csaták idején az írásokat sújtó cenzúra barbár csonkolásai ellen vívott küzdelmekben. Hányan álltak az évek során szellemi életünk kis lámpásai vagy nagy reflektoraiként az előtt a zöld posztóval bevont íróasztal előtt való igazat szólva, vagy csak éppen azt nem. A vészhelyzet nyomása összezárja a sorokat – netán szétválasztja. De ez már a múlté. Olykor a napi munka végeztével többször láttam Őt annál a főszerkesztői íróasztalnál, ahogy születő írásának sorbarázdáiba éppen apró gyöngybetűit elveti. Olyantájban úr lett a homály, bizonytalankodva hunyorgott a neoncső, az ablakok, ajtók mögött falakba beépítve, sunnyogva fülelt a történelem. Események sodrásába merített tükörsima krétázott papírlapokon bontotta ki históriáit a számomra immár legendássá vált sárga Koh-I-Noor töltőceruzájának fekete golyóstoll betétjével, csak úgy, mintha rajzolna. (Ez sem állt távol tőle, a *Kő hull apadó kútba* első kiadásának címlapját maga állította össze). Sort sorra épített, feszesen, szemernyi üres sávot sem hagyva köztük, de nem is volt arra szükség, hisz nem javított, akkorra a mű kész volt már, csupán le kellett diktálnia önmagának. Talán a lap alján véltem észrevenni olykor egy-egy csillaggal jelölt kiegészítést,

ami később beleolvadt a szövegbe, ám a csillagok nem tűntek végleg el, időkapun túli történetei tágas égboltozatán máig fennmaradtak. Ritkán szólt, és az már irodalom volt. Hisz fontos gondolat is akkor hull az olvasó ölébe, ha már kellőképpen megért.

Szilágyi István régen várt regénye (előzménye, *A hóhér könnyei* című novella elsőként az *Utunk Évkönyv '80* lila borítójának pegazusa alatt látott napvilágot), a Rákóczi-szabadságharc reményteli „kuruczajdulásától” pörgeti két idősíkban a történeket Tompay Wajtha Mátyás fejedelmi szekretárius narrációja nyomán, amelynek számai a drámai szatmári békét követő időkig futnak el. Szerzőnk már a kötet elején jelzi: „Isten azért küldi ránk egyik megpróbáltatást a másik után, hogy vennénk észre végre: már rég nem kuruc veri a labancot, vagy oda-vissza osztrák a magyart; országok döglének bele a mindenféle háborúba, és ezt abbahagyni képtelenek valamennyien.” A fátum követeli így? Soha véget nem ér az erőszak önfenntartó kultusza? Az első részben (*Emlékirat*) harangkondulás és ágyúdörgés hangjainál diplomáciai megbízásokkal járja be a fejedelem kívánságára Wajtha Európát, kapcsolatba lépve főrendűekkel, királyokkal, Benderben török földig eljutva, hogy mindezt bevégezvén, Rákóczi sugalmára és a fölöslegesség nyomasztó érzésétől menekülven emlékei írásába mentse át meglátásait.

Már-már külön kötet a kötet testében az a gazdagon kibontott történetszál, amelyben Wajtha feleségének, Orsolya asszonynak drámai végzetű eltűnését szerzőnk a hibernált idő panorámaképen bruegeli harmóniákban festi meg. Történelmi krimibe illő csellel csalják ki asszonyát a kúriából, hogy egy ismeretlen lovassal szellemképpé váljanak a ködben. A história számai rejtélyektől halmozottan, illúziók és tények sodrásában fonódnak egybe, végül jégbe fagyott jel segít nyomot fogni a már-már reménytelennek tűnő kutakodásban. Ámbár

a tó és a láp makacsul őrzi titkát. „Álmatlan éjszakákon olykor titkon megelevenedik a mélység: halak ébrednek, hatalmasok – és megpróbálják kimozdítani a tófenék iszapjából, majd lassan életre kelteni és szabadítani rabjait. A harang egyszer csak megpróbál fölemelkedni a tófenéken, mintha évszázados álmában zavarták volna meg, aztán letaszítja, levázza magáról a télben reá telepedett hínárt, hogy az iszapágytól végképp szabadulván fölfele törekedhessenek. Aztán átüti óriás feje búbjával a jeget. A harang hajdan trónolt a magasban, győztest köszöntvén – magánosan... Aztán a gyarlók megcsúfolták, letaszították a mélybe, az iszapba. De hátha békésen elcsendesedve a mélység iszapjában, máig ott ül, és egyre várakozik.”

A történetészövés második fejezetében (*Amerre a világ*) – miközben sodor a nyelv parádéja – időben távolodunk; itt Tompay már főbíróként van jelen, és a bíraskodói pályán (boszorkányok, vajakosok, bűnözők koncepciók pereinek időszak ez) elkövetett kálváriás tetteit mérlegeli az önvizsgálat erkölcsfilozófiai megközelítésében. Végül a kiüttlanság elkerülhetetlen áramában, a vívódások fokozott kényszerében Tompay Wajtha önpusztító ítéletének is érvényt szerez (predesztináció vagy determináció?), amikor a lápvilág dermedt misztériumában keres végső feloldozást, ott, ahol „ezek a békés, szelíd vizek nem embert nyeltek el s lovat, de falvakat, várost, világokat. Viharos éjszakákon ezért harangoznak a nádasok, arra kint.”

Árkossy István

